

Sinkovits Imre

A lélek a legnagyobb érték

Tavalyi drámaszámunk bemutatóján a visszaemlékező írásával Évgyűrűk rovatunkban szereplő Sinkovits Imre személyesen is jelen volt. Az időközben elhunyt nemzet színészével ekkor készült az alábbi hangfelvétel.

Mint mindenféle kacatlapba kerülő színész, úgy fogtam hozzá az íráshoz, mérlegelősen. Nem tudtam, hogy mit akarok közölni. Az életem, a pályám nyitott könyv a Belügyminisztérium és a kedves közönség előtt – ilyenkor az ember zavarban van, hogy mi az, amit nem mondott el a Film, színház, muzsikának és más szakmai lapoknak, mi az, amit nem mondtam el nyolc vagy kilenc esztendeje az Ablonczy László igazgatta Színvilágban, a Nemzeti Színház újságában, s akkor gondoltam, mégiscsak az Andorka Rudolfnak fölített kérdés lesz a jó kiindulópont: mivel hatott az én életemre a magyar történelem.

Igen ám, de itt belemerültem az én „vízi horvát” kéményseprő, iparos, kasznár Sinkovits Vince nagyapám történetébe s a vízimolnár Göndöcs nagyapám történetébe, hát elfogytak a lapok, gyűlt a szöveg, és még mindig nem rólam volt szó, hanem csak Trianonról: amikor édesanyám hazavitt bemutatni engem mint elsőszülött fiúgyermekét a famíliába, némi szorongással, mert nagyapám nem akarta odaadni őt édesapámhoz, mert azt mondta Göndöcs nagyapám, hogy egy molnár nem adja a lányát egy pincérhez. 1926-27-et írunk. Én ebből a frigyből jöttem világra első fiúunokaként, s amikor hazamentünk Göndöcs nagyapámhoz, már útlevéllal mentem a nagyszülői házhoz, mert a határ Németújvár mellett Güssing-Strem

községgel a vízimalom volt, ami már Burgenlandhoz tartozott. Az írás végére csak 1956-ig jutottam, míg a java, amint tudjuk, azután jött sokunk életében.

Érdekes módon én 56-ban hét éve legálisan jegyzett színművész voltam, vagyis diplomás színész, de már nyolc-kilenc éve ismert volt a nevem a szakmában. Nem jött jól a forradalom leverése után a fennálló Kádár-rendszernek az én népi származásom.

– Sinkovits elvtárs, te hazudtál az életrajzodban! Azt írtad, hogy proletár származású vagy.

– Miért, hiszen apám pincér volt.

– Bocsáss meg, te lumpenproletár származású vagy!

Akkor én nagyon meg voltam rendülve, néhány még ma is élő zseniális filmrendező, akik a diákbizottság vezetői voltak, állandóan ki akartak nyírni, de szerencsére volt két ember – a közelségük miatt hadd említsem meg őket név szerint: Vámos Laci, aki aztán főrendezőm volt a Nemzetiben és Miklósi Gyuri –, ők a diákbizottságon belül megvédtek engem, és Apáti Imre, Gellért Endre, Sulyok Mária, Abonyi Géza így nem rúgtak ki. Nem nézett jól ki a dolog, hogy nem egy rohadt Habsburg-ivadék, egy horthysta tiszt fia állt az ellenforradalom oldalán. Presztízsből szerették volna elérni, hogy én úgy nyilatkozzam meg, mea maxima culpa, tévedtem. Ha önök voltak huszonnyolc évesek, akkor tudják, hogy ennyi idős korban az ember, ennyikor se, de ilyenkor főleg, nem alkuszik, tulajdonképpen akkor nem, ha a hazájáról van szó. És az ember a hazáját nem másért szereti, Senecával szólva, csak mert az övé. Én is így voltam, vagyok és leszek. Ez az én hazám, ezt én így tudom szeretni, mert ezt én így hallottam a szüleimtől, s azok szava nekem szent, meg így tapasztaltam és álltam elébe a különböző ilyen viziteknek, ahol én voltam a „meghívott”. Ezeken viszonylag átsiklottam, átcsúsztam. A belügyeseket könnyű volt átverni, mert hiszen olyan pályán vagyok: színjátszás, emberábrázolás – de azért

Aczél Györgyöt nem volt olyan könnyű. Ott még az munkált bennem: következetesség. Hát ő a maga ideológiájáért, a maga eszméiért annak idején börtönben ült, gondoltam, akkor tárgyaljunk ilyen módon egymással, egyenlő félként, elhatározásban, meggyőződésben. S érdekes módon ez eredményes volt. Lassan jöttem rá arra, hogy nem szeretnék engem a másik oldalon tudni. Mikor ezt elismerte, akkor rögtön rájöttem, hogy Major Tamás mért hozott össze Aczéllal. Aczéllal beszéltem, rájöttem, hogy kell viselkedni. Volt egy a beszélgetések közül, amikor elhangzott a következő mondat, nem volt már más érve az Aczélnek: „Sinkovits elvtárs! Gondolt már ön arra, hogy a Petőfi-szobortól a Köztársaság téri akasztásokig maga kövezte az utat?” Nagyon kemény hangon mondta. Hát 1957 tavaszán ilyet hallani bent a Báthory utcában!... (Magamban: „Istenem, most segíts! Most kell okosnak lennem!”) „Bocsásson meg, kedves Aczél úr – elvtársnak nem nevezhettem, mert akkor rögtön megvádolom, hogy ő is forradalmár –, arra még nem gondolt, hogy ezt a bizonyos utat a Petőfi-szobortól a Parlament érintésével a Köztársaság térig netán önök kövezték ki éveken keresztül?” Ez az isteni kegyelem megvilágosítása volt, mert ilyen szorult helyzetben hogy jöhet ilyen ökörség az ember agyába? Csak úgy, hogy elfogadom a partnernek a módszerét, az ő érveit, és megfordítom. Itt megszakadt a beszélgetés, ezután már csak szürke eminenciások kerestek fel, névtelen, arctalan emberek két éven keresztül. Életem lelegegánsabb korszaka volt, mert fekete lefüggönyözött állami Mercedeseken ennyit én még nem utaztam. Ezek felületes kihallgatások voltak, a Szabadság-hegyen egy villában. Cserkész voltam. Azt hitték, hogy ha elvisznek engem a József Attila Színházhoz, az Árpád-hídon keresztül át Budára, Budakeszire s hátulról visznek föl a Svábhegyre, s ott a víztorony alatt levisznek a fogaskerekű fele, nem tudom, merre járok. Elég volt a kis rés a függöny mellett, és tudtam. Később már, amikor ez veszélytelen volt, elvittem a családomat megmutatni, főleg a feleségemnek, Gombos Katinak, „lásd, Katikám, édes, ama helyet,

amiről nem lett vón szabad neked mesélni”, hogy hol töltöm az estéimet. Vastag, fém, zöldre festett kapu volt, rávilágítottak három-négyszer, ilyet csak primitív kémtörténetekben lehet látni, megjelent egy Quasimodo, kinyitotta az ajtót, s vittek be egy nagyon elegáns villába; valamikor egy tisztességes nagypolgáré lehetett. Hogy milyen felkészültek voltak ezek az urak! Nem alkohol: keksz, tej és kristályvíz volt ott, azzal fogadtak. Tudták, éhomra gyomorfekély lesz, ezt is kikutatták a nacionálémből. Hosszú beszélgetések voltak. Hogy szabadultam meg ettől? Ebben az ötvenhatot követő életem szakaszában ez érdekes. „Hát, Katikám, ne tudjál róla, hogy engem vagy Hamletnek, vagy Cyranónak fognak majd nevezni, ilyen módon jönnek a telefonok, erről nem szabad tudni, ezt megtiltották. De körözd ki már, Katikám, hogy tudnám én ezt megúszni, mert lassan nincs időm megtanulni a következő szerepet.” Három átvirrasztott éjszaka a hitvesemmel, jönnek értem, már nagyon jó autók voltak akkor is a Mercedesek, értem, hogy most is ragaszkodnak néhányan hozzá. Visznek, Quasimodo, ajtó, minden. Megint törtem a fejemet; arra is ügyelnem kellett, hogy olyan kollégára ne kenjek valamit esetleg, aki kiment és nincs itthon, de hátha haza akar jönni. Mert az érthető, hogy mindent arra kenünk, aki már úgyszólván kiment: Áts Mikiék, Molnár Tibi stb. „Hát akkor, kedves művész úr, arra szeretnénk megkérni, hogy meséljen, szabad a megszokott sorrendet felborítani. Tessék, parancsoljon.” (De ezt parancsolóan.) „Nekem csak egy nagyon nagyon rövid kérdésem lenne, de nagyon szépen kérem, ne hogy félreértsék. Én csak azt szeretném megkérdezni, és tessék már megbocsátani, nem besúgót akarnak belőlem faragni?” Azóta nem utazom Mercedesen, soha többé nem jöttek értem. Lám, milyen jó, ha az embernek van egy felesége, akivel még ezt is meg tudja beszélni. A nő emlékezete, szelleme, ereje nélkülözhetetlen. A múltkoriban olvastam Csoóri Sanyitól egy írást, benne egy gondolatot: „Isten az élet, az élet Isten csodája.” Valahogy így vagyok én a magam életével, hogy ez az ő csodája, hogy ezt megérhettem, hetvenegy évesen, hogy Katikámmal

együtt, két gyermekünkkel, három unokánkkal együtt élünk-
létezőnk, nyugodtan tudok én borotválkozni, ő pedig szépítkezni a
tükörben. Tiszta lélekkel találkozik szembe, saját arcunk önmagunk
arcával.

A nehéz időkről... Fényes Szabolcs adott nekünk kölcsön pénzt,
hogy ki tudjuk fizetni a lakbérünket, hogy ne lakoltassanak ki
bennünket. Ugyanezen időben azok a névtelen egyetemisták, akik az
Árkád rádiót működtették, ahol a Ladányi Miska versei hangzottak
el már az orosz megszállás után, azok a diákok hozták, isten tudja,
hány héten, hónapon keresztül – mi nem tudtuk, csak minden reggel
ott volt a küszöbön – egy liter, másfél liter tejet, egy kétkilós
kenyeret. Hogyha az ember nem kap ilyen sugárzásokat, amelyek az
együttérzésről tanúskodnak egyfelől, másfelől abban erősítenek meg,
ha esetleg meginogtál volna, ha nagyon intenzíven hatott volna a
lelkiismeretedre, már akinek van ilyenje, hogy hátha tévedett az
ember, hátha tényleg szembefordultam a népakarattal, nem tartottam
valószínűnek, de ezek az erősítések valóban jól jöttek, és láthatatlanban
is köszönöm, meg még azoknak a névteleneknek meg neveseknek,
Szekeres Feriéknek, a Madrigál kórusnak meg mindenkinek, akik
másféleképpen segítettek rajtunk, meg Kender János festőművész
barátunknak, meg Csáki Gábor doktornak, sajnos már kevesen élnek
közülük, csak az emléküknél tudok áldozni, s nem személyüknek
megköszönni. Igaz, hogy igyekeztünk Katikával életünkben ennek
eleget tenni.

Most Katika helyett szólok Önökhöz, ez meglepetés. Az írás
helyett felolvasandó lesznek egy, a Nemzeti Színház háziraktárából
előkerült írást. Aki megtalálta, az a most elkészített igazgató,
Ablonczy László barátom. Tudni kell az írás megértéséhez, hogy
1945-öt követően minden állami alkalmazott az intézménynél évente
kénytelen volt beadni egy életrajzot. Hogy miért minden évben?
Mert ott maradt, tudtak róla. Azt csak ők tudják. De már nem
nagyon élnek közülük. Feltehetem: összevetés végett, hogy minden

alkalommal ugyanazt mondja-e, hazudik-e. Ez egy nyomtatott formula. Feltehetőleg egy évvel a halála előtt írhatta Somlay Artúr.

„Név: Somlay Artúr

Születési hely, idő: Budapest, 1883.

Anyja neve: Bokraczil Emília.

Életrajz. 1883. február 28-án jöttem erre a világra, és azóta majomi gőg, az embertelen gyűlölködés, a megrendítő butaság, a vérengzés, öldöklés szörnyű évtizedein át rémüldözve elképedten, megdöbbenve, megundorodva attól a szörnytől, amit embernek hívnak, a fajtámtól, és az átélt rémségektől haladva a sír felé, ahová nemsoká megérkezek. Ha nem remélném és nem hinném, hogy az ember mégiscsak észre tér, és a most felnövő nemzedéknek könnyebb lesz elviselni földi létét, kivégezném gyermekeimet, akiket én kényszerítettem erre a világra, és önkezemmel vetnék véget életemnek. (Amint tudjuk, megtörtént). Ezenkívül színész voltam. Mindig képességeim javát igyekeztem adni. Ezzel szemben munkámért szükségleteim szerint vettem el a pénzt. És azt a pénzt, amit munkámért elvettem, szétszítottam az utolsó fillérig azok között, akik erre igényt tartottak vagy rászorultak. Ötven évig dolgoztam, és egy percig sem dolgoztattak. Ötven éves munkám alatt volt néhány sikerült percem, ami kárpótol a sok szenvedésért, amiben részem volt. Szerettem a mesterségemet, de ami körülötte volt, abba belelépni sem szerettem. Szerettem Jézus Krisztus szavait és hittem, hogy a lélek a legnagyobb érték, hogy a lelket megmenteni többet ér, mint az egész világot megnyerni. Szörnyű gondok között hagyom el az életet, amely nem sok gondtalan percet engedélyezett nekem, de a gyermekeimre gondolok. Sírfeliratom ez legyen: Az emberek veszedelmes közelségében éltem meglehetősen hosszú ideig. Most talán biztonságban vagyok – Somlay Artúr.”

Ezek után még valamit szeretnék mondani. Ezt Katika fénymásolta ki a Demeter Imre könyvéből. Ha Somlay és a pénz

viszonyát kéne ecsetelnem, aligha hívhatnék hitelesebb tanút, mint a színészt magát. A harmincas-negyvenes években előadói pódiumon gyakran lépett fel Somlay egy szavalattal, melyet így jelentett be:

Mulat az Isten – ismeretlen költő verse

Egyszer régen, már nagyon régen

nagy csoda történt.

Mulatott az Isten.

Gyerek voltam még,

fölöttem derűs volt az ég,

s játszadoztam a porban lenn,

mikor előttem egy különös alak megjelent.

„Az Isten küldött” – mondta,

szó nélkül üstököm megfogta.

„Gyere velem!”

Gyerek voltam még akkor és emlékezem.

Hogy, hogy nem, már magam sem tudom,

egyszer csak ott ültem Isten mellett a trónuson.

Mosolygott az öreg, cirógatta képem,

szólott hozzám, halljátok ekképpen:

„Csodát fogsz látni most” – még látom az arcát,

ahogy mosolyog, a térdére ültetett:

„Foglalj helyet itten, kicsi gyerek, figyelj!

Most játszik az Isten.”

Én nevettem.

Szörnyen tetszett nekem,

hogy így becézett, hogy így játszott velem.

Egyszer csak egy intésére pörögni kezdett az ég,

nem hallottam ilyen pokoli lármát soha még.

És ő kacagott. Jóízűn, nagyon.

Megijedtek az emberek, mondhatom,

Én láttam őket, a nagy embereket: mind imádkozott.

Sok asszony megállt, keresztet vetett.

Az öreg csak kacagott, csak nevetett,

Tetszett neki, hogy sírnak, hogy félnek az emberek.

„Megállj csak” – mondta,

„Kisgyerek, most lesz nagy ribillió,

elveszem a pénzüket” és szavára

legurult a Földről a sok millió, millió,

hogy futottak ők, futottak utána mind,

és a sok arany gurult, soknak a könnye hullt,

hogy a mankókat kapkodta a szél,

néha az ég még most is attól feketébb,

annyi volt a mankó, s mennyi volt a jaj.

Az emberek, a gazdagok, szegények

Sírtak-ríttak, sírtak, a mankók meg repültek, borultak.

„Most elveszem tőlük a ruhát” s rögtön parancsot ad.
Egy perc alatt ruhátlan áll a nagy csapat embermilliárd,
mind egyformák, pedig tegnap még hajlongtak,
őrült nagy zavarban voltak,
nem tudták ki előtt kell hajlongani.
Az Isten nem győzte hanggal,
kacagni a meztelen embereket,
nevető arca csak vonaglott, könnyezett,
úgy nevetett akkor az Isten.
Akkor láttam én kisgyerek szemmel,
hogy milyen kicsi, hogy milyen senki,
milyen szegény az ember.
És erre felébredtem az ágyban meztelen,
és a kacagástól könnyes volt a szemem.

Azt hiszem, mondanom sem kell, hogy az ismeretlen költő maga volt Somlay Artúr. S lám, ezt a harmincas években mondtuk.